

LEHETŐSÉGEK A GYEPVETŐMAGTERMESZTÉSSEN

Ivány Károly

A gyepvetőmagtermesztés a gyepgazdálkodás egészen belül sajátos terület. Mindenképpen szerves részének tekinthető, mivel a gyepnövényneveléssel együtt a gyepgazdálkodás biológiai alapját képezi azáltal, hogy előállítja a gyeptelepítésekhez szükséges vetőmagot. Kapcsolódik a gyepetakarmány termesztéshez úgy is, hogy a vetőmagelőállító területek egy-egy növedéke is mint szálastakarmány kerül hasznosításra. Másfelől viszont a gyepvetőmag termesztése egy speciális szaktudást igénylő szántóföldi növénytermesztési ágazat.

A szántóföldi termesztés oldaláról közelítve szálastakarmányok vetőmagtermesztéséről beszélünk, amelyen belül az évelő pillangósvirágú fajoknak és a fűféléknek van kiemelt jelentősége. Mindkettő esetében áll az a megállapítás, hogy a magyarországi ökológiai feltételek között magas biológiai értékű, kiváló télállóképességgel rendelkező vetőmag állítható elő. Az évelő pillangósok vetőmagtermesztésében döntő hányadot a lucerna és a vöröshere képvisel. A gyeptelepítésekben szóbajövő pillangósvirágú fajok közül a két legjelentősebb - a fehérhere és a szarvaskerep - vetőmagelőállítására is nagyon csekély részarányal szerepel. Ezzel szemben a szántóföldön előállított fűfélék vetőmagját alapvetően a gyepgazdálkodás, valamint a környezet- és tájgazdálkodás használja fel.

A pillangósvirágú szálastakarmányok és az évelő fűfajok vetőmagtermesztésében sok az egyezés, hasonlóan ítélhető meg termesztési helyzetük is. A továbbiakban részletesebben a gyepgazdálkodáshoz szorosan kapcsolódó fűmagtermesztés problémakörét vizsgáljuk.

Az évelő fűfélék vetőmagtermesztése hazánkban a század 30-as éveiben kezdődött, alapozva a gyepnövénynevelés első eredményeire és a külföldi tapasztalatok mellett az ezidőtájt végzett kutatásokra (BITTERA 1934, BITTERA-GRUBER 1936, TARÓCZY 1936). Az alapvetően kisüzemi jellegű, elsősorban kézi munkaerőre alapozott termesztési módszerekkel a parasztgazdaságok sok esetben kiváló eredményeket értek el. A fűmag fontos exportcikké is vált, a 40-es évek elején a kivitel megközelítette a 300 tonnát.

A II. világháborút követően nehezen állt lábra a hazai fűmagtermesztés. Mivel azonban a fűmag még az 50-es években is exportképes árúnak bizonyult, termesztését a kor sajátos módszerével, beszolgáltatási kötelezettség kedvezményekkel ösztönözték. A korabeli adatok szerint a fűmagtermő területek nagysága 1956-ban elérte a 10.000 ha-t, a termés a 2.700 tonnát.

A nagyüzemek kialakulását követő első - meglehetősen hosszú - időszakban a szálastakarmánytermesztés és a gyepgazdálkodás, ugyanígy a gyepvetőmagtermesztés is igen alacsony színvonalat mutatott. A hangsúly a nagy területen termesztett szántóföldi növények nagyüzemi termesztéstechnológiáinak a kialakítására, a gépesítés és a kemizálás elterjesztésére helyeződött. Az előbb említett területeken inkább csak a 70-es évektől volt érzékelhető elmozdulás. A fűmagtermesztésben is ettől az időtől számítható a gépesített, nagyüzemi termesztéstechnológiák alkalmazása.

Az ebben az időszakban megjelent publikációk is jelzik a gyepvetőmagtermesztési kutatások bővülését, a hazai és külföldi kutatási eredmények gyors felhasználását a kialakuló nagyüzemi vetőmagtermesztés gyakorlatában (KOVÁCS 1965, RAGASITS 1971, JÁNOVSZKY 1975, SZODFRIDNÉ 1975, BALÁZS 1977, IVÁNY 1977). JÁNOVSZKY (1981) a gyepgazdálkodási kutatások 1976-80 közötti eredményeit összefoglaló anyagában megállapítja, hogy mindenek előtt megalapzott kísérletek eredményei alapján kidolgozott nagyüzemi gyepvetőmagtermesztési technológiára volt szükség, amely létrejöttében jelentős mértékben hozzájárultak a témában 1970-1980 között elért kutatási eredmények is.

Az Alföldön, majd a Dunántúlon létrejött gyepvetőmagtermesztési rendszerek termesztéstechnológiáinak kidolgozásában meghatározó szerepet játszottak a Szarvasi Öntözési Kutató Intézet, illetve a PATE Keszthelyi Mezőgazdaságtudományi Kar munkatársai. A kutatások további kiszélesedését jelzi, hogy a témában két kandidátusi értekezés is készült (JÁNOVSZKY 1982, IVÁNY 1984), amelyek a leginkább jelentős termesztett fűfajok vonatkozásában a fontosabb agrotechnikai tényezők (sortávolság, tenyészterület, tápanyagellátás) vizsgálatára beállított kísérletek eredményeit foglalják össze.

Számos, a gyakorlat által felvetett probléma megoldására történtek vizsgálatok (optimális betakarítási időpont meghatározása, tarlóégetés hatása, anyarozs probléma egyes fűfajok magtermesztésében, a fehérkalászúság okainak feltárása, az export céltermelésben jelentős külföldi fajták hazai vetőmagtermesztési lehetőségeinek vizsgálata, stb.). A kutatások eredményeit a megrendelő számára készített kutatási jelentések tartalmazzák, de számos eredmény publikálásra került itthon és külföldön egyaránt (IVÁNY 1988, 1991, BÜRGÉS - FISCHL - IVÁNY 1993, 1995, CZENCZ - IVÁNY - VÁRNAI 1993).

A 80-as évek fűmagtermesztésére már az volt a jellemző, hogy a vetőmagelőállító területek nagysága minden évben meghaladta a 10.000 ha-t, egyes években megközelítette a 15.000 ha-t. Az előállított vetőmag mennyisége évenként

3.000-5.000 t között mozgott. A hazai vetőmagigényt ebben az időben mintegy 2.000-2.500 t-ban határozták meg. A tényleges igény természetesen az összesített mennyiségekkel nem igen jellemezhető. A bővülő export mellett mindig szükség volt bizonyos importra is. Az egyes fajokból, fajtákból a kínálat és a tényleges igény sokszor jelentős eltérést mutatott. Ennek elemzése azonban egy másik cikk témája lehetne.

Nem hagyható említés nélkül a hazai fűmagtermesztés azon sajátossága, hogy a teljes termőterületen belül igen jelentős hányadot képvisel az ún. export céltermeltetés. Ennek keretében a külföldi termeltető cégek a beszállított bázis (elit) vetőmagokból felszaporított I. generációs vetőmagot teljes mennyiségben felvásárolják. Ez tehát a hazai kínálatot nem növeli.

**A fűmagtermő területek alakulása 1981-1995 között
(ORAVECZ 1996 összeállítása nyomán)**

Évek:	1981	1985	1989	1991	1992	1993	1994	1995
Terület (ha):	11.168	13.142	13.971	13.509	9.353	6.193	4.004	5.061

A táblázat adatai jól mutatják a 90-es években bekövetkezett nagymértékű visszaesést. Az okok jórészt közismertek. Az addigi, termelési rendszerek által koordinált nagyüzemi fűmagtermelők átalakultak, csökkent az állatállomány, így nincs igény a másodlagos hasznosításra. Az alföldi termőtájon kialakult termelés szinte megszűnt. Az előállítás meghatározó módon a Nyugat-Dunántúlra helyeződött át. A takarmányfüvek iránti kereslet igen erősen visszaesett. A parkfüvek hazai piaca ugyan elég stabilnak tekinthető, de éppen a termelés zavarai és egyéb okok miatt is újból meguőtt a vetőmag import. A hazai fajták vetőmageelőállításának rovására nőtt az export céltermeltetés részaránya. A túlzottan is szétaprózódott, nagyrészt tökeszegény kereskedő szervezetek nem tudnak résztvenni az egyre dráguló termelés finanszírozásában, a kockázat gyakorlatilag minden esetben a termelőé.

A vázlatos felsorolásból is kitérnék, hogy a problémák jelentős része a termelési szférán kívül esik. Ugyanakkor az is egyértelmű, hogy igen magas az előállított fűmag önköltsége. A hazai előállítású vetőmag csak akkor lesz képes tartani és főleg javítani piaci pozícióit, ha csökkenteni lehet az önköltségét. A termelés költségei a szántóföldi növénytermesztésben, így a vetőmagtermesztésben is rendkívüli módon megemelkedtek. Az indokolt ráfordítások csökkentése mégsem lehet járható út. Az "extenzív" vetőmageelőállítás tulajdonképpen fából vaskarika, mérsékelt, bizonytalan hozamokat és gyenge, sokszor elfogadhatatlan minőséget képes produkálni és végül a legdrágábbnak bizonyul.

Az egyetlen járható út a területegységről lehozható magtermések mennyiségének növelése és a vetőmagminőség javítása. Ezáltal mérsékelhető az önköltség és biztosítható a megfelelő áron történő értékesítés. A termelés színvonalának javítása feltételezi a termelők szakismereteinek a bővítését, a szaktanácsadási tevékenység hatékonyabbá tételét, bemutatók, tanácskozások szervezését. Mindezeknek előfeltétele azonban a gyepvetőmagtermesztési kutatások lehetőségeinek biztosítása, a legkorszerűbb külföldi és hazai kutatási eredmények felhasználása a vetőmagtermesztés gyakorlatában.

Irodalmi jegyzék

1. BALÁZS F.: 1977. A fűmagtermesztés kérdései a Dunántúlon. Vetőmaggazdálkodás, 1. 49-66.
2. BITTERA M.: 1934. Fűmagtermesztés. A keszthelyi zöldmezőnapok előadásai. Mérei Nyomda, Keszthely; 69-78.
3. BITTERA M. - GRUBER F.: 1936. Zur Frage der Keimfähigkeit bei Grassamenkultur. Pflanzenbau 13. 235-240.
4. BÜRGÉS GY. - FISCHL G. - IVÁNY K. - RAKK ZS.: 1993. Die Weissährigkeit der Samengräser und die Feldwanzen (Miridae) Med. Fac. Landbouww. Univ. Gent 58/2a. 295-297.
5. BÜRGÉS GY. - FISCHL G. - IVÁNY K.: 1995. Investigating the reasons for white-spikeness at kentucky bluegrass (*Poa pratensis* L.) grown for seed. Third International Herbage Seed Conference Halle.
6. CZENCZ K. - IVÁNY K. - VÁRNAI V.: 1993. A réti komócsin magfogási veszélyeztető Nanná fajok (Dipt., Scathophagidae) 39. Növényvédelmi Tud. Napok, Budapest.
7. IVÁNY K.: 1977 A magfűvek trágyázása. Vetőmaggazdálkodás I. 67-77.
8. IVÁNY K.: 1984. A jelentősebb termesztett fűfajok magtermését befolyásoló néhány agrotechnikai tényező vizsgálata. Kandidátusi értekezés, Budapest.
9. IVÁNY K.: 1988. Untersuchungen über die Bestimmung des optimalen Erntezeitpunktes im Grassamenbau. Saatgut Symposium Kongress und Tagesberichte der MLU. Halle. 3. p. 498-507.
10. IVÁNY K.: 1991. Kutatási és gyakorlati eredmények a gyepvetőmagtermesztésben. Debreceni Gyepgazdálkodási Napok. DÁTE kiadvány, Debrecen 126-144.
11. JÁNOVSZKY J.: 1975. A gyepvetőmagtermesztés fejlesztésének lehetőségei. (Az alföldi gyepvetőmagtermesztési program.) Gyepgazdálkodás I. 1. 46-54.
12. JÁNOVSZKY J.: 1981. Nevelés és vetőmagtermesztés. A gyepgazdálkodási kutatások eredményei 1976-80. Szarvas, 7-21.
13. JÁNOVSZKY J.: 1982. Termesztési tényezők hatása a magyar rozsnok és a réti csenkesz szentermesztésre. Kandidátusi értekezés, Budapest.
14. KOVÁCS K.: 1965. Vértáplásritmus vizsgálatok, valamint azok jelentősége a fűnevelésben és a vetőmagtermesztésben. Kandidátusi értekezés, Budapest.
15. ORAVECZ S.: 1996. A vetőmagtermesztés helye, jelentősége az agráriumon belül. A Vetőmag Termék-tanács folyóirata, 3/2; 2-4. (Magyar Mezőgazdaság 51/20. melléklete)
16. RAGASITS I.: Vizsgálatok a réti csenkesz magtermesztésének növelésére. Doktori értekezés, Keszthely.
17. SZODFRID GY. né.: 1975. A réti csenkesz magtermését befolyásoló tényezők vizsgálata. Doktori értekezés, Keszthely.
18. TARÓCZY IL.: 1936. Fűmagtermesztés. In: Gróf-Gruber-Taróczy: A rét és legelő növényei. Fűmagtermesztés. Magyaróvár. Szerzők kiadása 95-134.

Szerző címe: Dr. Ivány Károly, egyetemi docens
 Pannon Agrártudományi Egyetem Georgikon
 Mezőgazdaságtudományi Kar
 Keszthely, 8361 Pf. 71.